

Vida KLIAUGAITĖ

TYRINĖJIMAI BALIULIŲ PILKAPYNE 1999 M.

Baliulių pilkapyne (Švenčionių r.) yra apie 0,65 km į Š–ŠV nuo geležinkelio Pabradė–Lentupis–Didžiasalis tilto per Meros upę ir apie 0,13 km į R–ŠR nuo Meros upės dešiniojo kranto, Nemenčinės miškų urėdijos Pažeimenės girininkijos Zalavo miške, 107 kvartalo Š dalyje, į P nuo kelio Pabradė–Švenčionys, gana aukštoje upės atžvilgiu, kiek banguotoje vietovėje, pušyne. Baliulių pilkapyne iki 1999 m. užfiksuoti 8 pilkapiai, išsidėstę pailgame ŠV–PR kryptimi plote nuo 2 iki 12 m atstumu vienas nuo kito. Septynių pilkapių sampilai nuo 8 iki 12 m skersmens bei 0,3–1,1 m aukščio. Aštuntasis, esantis R pilkapių grupės pusėje, siekia iki 22 m skersmens ir 1,6 m aukščio. Pilkapius juosia grioviai bei pailgos duobės, kai kurios gana ryškiai matomos. Dar 2 pilkapiai užfiksuoti kaip spėjami ant telefono kabelio linijos.

Archeologiniai tyrinėjimai pilkapyne susiję su būsimąjo kelio, kurio ašis kirs pilkapyno teritoriją, statybomis. Išžvalgius teritoriją, paaiškėjo, kad pilkapių čia esama kur kas daugiau, nei buvo žinoma iki šiol. Kai kurie nauji pilkapiai aptikti pradėjus archeologinius kasinėjimus. Visi naujai atrasti pilkapiai labai sulėkštėję arba sunaikinti tiesiant kelią ar telefono kabelį ir jo antžeminę liniją, tad yra sunkiai ar visiškai vizualiai neišskiriami. Tokių pilkapių aptikta dar 6 (neįskaitant 2-jų spėjamųjų): Nr. 11–16. Jų sampilų aukštis tesiekia 0,2–0,4 m, o skersmuo 7–11 m.

1999 m. tyrinėjimų sezono metu iširta 11 pilkapių ar jų liekanų (pilkapiai Nr. 1–5, 9–14). Juose rasta 15 kapų, iš kurių 4 griautiniai, kiti degintiniai.

Pilkapis Nr. 1. Apnaikintas tiesiant telefono kabelį ir jo antžeminę liniją. P šonas apardytas. Aukštis 0,9 m, skersmuo 12 m. Palei kraštus sudėti pavieniai vidutinio stambumo akmenys, apsuptas 5 pailgų, beveik susijungiančių duobių. Po pagrindu pilkapio centre rastas griautinis moters (?) kapas. Kapo duobė 3,5×1,6 m dydžio, orientuota V–R kryptimi. Griaučiai visiškai sunykę, likę tik kaukolės fragmentai, aptikti 1 m gylyje nuo buvusio žemės paviršiaus. Tame pat gylyje išryškėjo ir karsto kontūras (2,15×0,7 m). Įkapės: žalvariniai žiedelinis antsmilkinis, lankinė segė lenkta kojele, apyrankė, 2 įvijiniai žiedai, geležinis pjautuvas ir neaiškus koroduotas geležinio dirbinio fragmentas.

Pilkapis Nr. 2. Sulėkštėjęs. Aukštis 0,5 m, skersmuo 10 m. Apsuptas 4 pailgų duobių. Pilkapio centre, po pagrindu, rastas degintinis moters kapas. Kapo duobė orientuota ŠV–PR kryptimi, 1,2×0,6 m skersmens, įkasta į pilkapio pagrindą, 34 cm gylio. Deginti kaulai paskleisti duobės užpilde, didesnė jų koncentracija ŠV duobės dalyje. Tarp kaulų aptikti 3 žalvariniai žiedeliai, suformuoti iš stačiakampio pjūvio juostelės, 2 žalvarinės įvijos ir geležinė yla.

Pilkapis Nr. 3. Aukštis 1,1 m, skersmuo 12 m. R pilkapio kraštas nuvažinėtas. Apsuptas 2 pailgų duobių iš Š, V ir P pusių. Palei pilkapio kraštus iš tų pačių pusių sudėti vidutinio stambumo akmenys, formuojantys ratą, ŠR pilkapio pusėje nei duobių, nei akmenų neaptikta. Pilkapyje 3 ant pagrindo įrengti degintiniai kapai. Kapas Nr. 1: degintiniai kaulai koncentruojasi 30×70 cm skersmens plotelyje 5–8 cm storio sluoksneliu, orientuotu ŠR–PV kryptimi. Tarp kaulų rasta geležinė yla. Kapas Nr. 2: degintiniai kaulai paskleisti 1,4×0,5–0,8 m skersmens iki 35 cm gylio duobėje, orientuotoje PR–ŠV kryptimi. Didesnė jų koncentracija per vidurį, duobės dugne. Kape palei Š duobės sienelę į kompaktišką krūvelę sudėtos įkaps: geležiniai ginklai bei aprangos detalės (antskydis su rankena, įmovinis ietigalis rombo formos plunksna, siauraašmenis pentinis kirvis, peilis ir diržo skirstiklis). Tarp degintinių kaulų aptikti žalvarinis įvijinis žiedas, apsilydę žalvarinių dirbinių fragmentai. Kapas Nr. 3: degintiniai kaulai paskleisti 1,3×0,9 m skersmens ir iki 15 cm gylio duobėje. Jokių įkapių nerasta. Pagal įkapes kapas Nr. 1 priskirtinas moteriai, Nr. 2 – vyrui, apie kape Nr. 3 palaidotojo lytį spręsti sunku.

Pilkapis Nr. 4. Sulėkštėjęs, aukštis 0,45 m, skersmuo 7 m. Apsuptas 7 ovalių ar pailgų duobių. Centre aptiktas griautinis kapas orientuotas ŠV–PR kryptimi. Duobė 2,9×1,4 m skersmens. Griaučių liekanos aptiktos 1,3 m gylyje nuo dabartinio žemės paviršiaus (pilkapio sampilo viršaus). Kape rasti 2 žalvariniai žiedai: įvijinis ir išplatinta rombo formos priekine dalimi, 4 spalvoto stiklo karoliai (3 žali ir mėlynas) bei geležinė yla. Sprendžiant iš įkapių, tai turėtų būti moters kapas.

Pilkapis Nr. 5. Aukštis 0,85 m, skersmuo 12 m. Pilkapį supa 4 pailgos duobės bei iš akmenų kai kur net 3 eilėmis krauti puslankiai. Pilkapyje rasti 3 degintiniai kapai. Kapas Nr. 1: duobė išryškėjo 0,5 m gylyje nuo dabartinio

žemės paviršiaus (pilkapio sampilo viršaus). Kapas įkastas vėliau į sampilą. Duobė 1,8×0,8 m skersmens, orientuota ŠV–PR kryptimi. Smulkiai sudegę kaulai retai paskleisti visame duobės užpilde, o stambesni koncentruojasi dviejose krūvelėse, kurių kiekviena apie 20 cm skersmens. Kaulai sudaro iki 15–18 cm storio sluoksnį. Vienoje iš degintinių kaulų krūvelių rasta geležinė ovalo formos sagtelė.

Kiti 2 kapai – Nr. 2 (moters) ir Nr. 3 (vyro) aptikti pilkapio centre, po pagrindu, įkasti į žemį. Kapas Nr. 2 orientuotas ŠR–PV, jo duobė 0,6×0,9 m skersmens, iki 15 cm gylio, degintiniai kaulai sudėti į kompaktišką 38×34 cm skersmens ir 14 cm storio krūvelę. Tarp jų įdėti geležiniai pjautuvai ir yla. Kapas Nr. 3 įrengtas šalia kapo Nr. 2, orientuotas ŠV–PR kryptimi. Duobė 1,1×0,7 m skersmens ir 0,4 m gylio. Degintiniai kaulai paskleisti per visą duobės dugną 12 cm storio sluoksniu. Palei duobės P sienelę, kapo paviršiuje, kompaktiškai sudėtos įkapės: geležiniai dirbiniai (siauraašmenis pentinis kirvis, 2 įmoviniai ietigaliai, 2 peiliai) ir geležinės aprangos detalės – smeigtukas, 2 lankinės segės trumpa kojele ir aukštu liemenėliu, diržo skirstiklis. Tarp kaulų duobėje aptiktos 2 geležinės ovalo formos diržo sagtelės ir žalvarinis įvijinis žiedas.

Pilkapis Nr. 9. Apnaikintas tiesiant telefono kabelį ir jo antžeminę liniją. Sampilas nuartas, tačiau vietomis aukštis siekia 0,5 m, skersmuo 8–11 m. Pilkapis apsuptas 6 pailgų duobių. Š pilkapio pusėje nuo 8 iki 50 cm skersmens akmenys formuoja puslankį. Pilkapio centre, 30–40 cm gylyje nuo dabartinio žemės paviršiaus, aptiktos išarto kapo liekanos – surinkta nemažai degintinių kaulų, paskleistų maždaug 2,5×3 m skersmens plote. Didesnė jų koncentracija pilkapio centre užima apie 40 cm skersmens plotelį, tai tikriausiai buvusi tikroji kapo vieta. Į R nuo jos, iš karto po velėna, aptikti geležiniai dirbiniai: įmovinis ietigalis rombo formos plunksna, siauraašmenis pentinis kirvis ir geležinė yla.

Pilkapis Nr. 10. Apnaikintas tiesiant telefono kabelį ir jo antžeminę liniją. Sampilas, kaip ir pilkapio Nr. 9, nuartas, bet dar vietomis siekia iki 0,5 m aukščio. Vizualiai atrodo buvęs gana didelio skersmens, tačiau taip atrodo tik dėl to, kad jis buvęs įrengtas ant kalvelės, o dabar nuartas. Iš tikrųjų pilkapio skersmuo siekia iki 8 m. Jis apsuptas 7 pailgų duobių, centre aptiktas griautinis kapas, orientuotas V–R kryptimi. Kapo duobė 2,75×1,5

m skersmens. Labai sunykusių griaučių (kaukolės bei dilbio kaulų) fragmentai aptikti 1,06 m gilyje nuo dabartinio žemės paviršiaus. Kaip įkapės kape buvo geležinė ovali sagtelė ir peilio fragmentas, taip pat neaiškaus sukorodavusio dirbinio fragmentas. Nuėmus kaukolės liekanas, po ja rasta žalvarinio žiedelio dalis ir dilbio kaulo fragmentas. Mirusiojo lytis neaiški.

Pilkapis Nr. 11. Sulėkštėjęs, aukštis 0,2 m, skersmuo 11 m. Apsuptas 5 pailgų duobių, gana nedideli (apie 20–30 cm skersmens) akmenys palei kraštus supa pilkapį, tačiau uždaro vainiko nesudaro. Centre rastas griautinis kapas, orientuotas Š–P kryptimi. Duobė 2,6×1,2 m skersmens. Labai sunykusių griaučių (blauzdikaulių) liekanų aptikta 1,35–1,38 m gilyje nuo dabartinio žemės paviršiaus. Kape rasti 24 spalvoto stiklo karoliai, žalvarinė lankinė segė lenkta kojele, žalvarinis įvijinis žiedas bei neaiškių geležinių dirbinių sukorodavę fragmentai. Mirusiojo lytis neaiški.

Pilkapis Nr. 12. Sulėkštėjęs, aukštis 0,25 m, skersmuo 7 m. Iš Š ir P pilkapį riboja 2 pailgos duobės, o iš R – viena ovali. Pilkapyje aptikti 2 ant pagrindo įrengti degintiniai kapai. Kapas Nr. 1 orientuotas ŠR–PV kryptimi. Degintiniai kaulai paskleisti 55×40 cm skersmens plotelyje, kiek giliau jie koncentruoti 30×25 cm skersmens plotelyje. Kaulų sluoksnio storis iki 15 cm. ŠR kapo pusėje stovėjęs stulpas – čia aptikta 28×28 cm skersmens stulpavietė, pjūvyje „V“ formos. Tarp kaulų buvo geležinė yla. Kapas Nr. 2 įrengtas pačiame pilkapio centre, orientuotas R–V kryptimi. Duobė 1,2×0,6 m skersmens, į žemį įkasta 38 cm. Degintiniai kaulai paskleisti visame duobės užpylime, tačiau tankesnis jų pasiskirstymas užfiksuotas duobės dugne, maždaug 20–38 cm gilyje. Tarp jų aptiktas apdegęs žiedelis, suformuotas iš plokščios žalvarinės juostelės. Pagal įkapės kapas Nr. 1 turėtų būti moters, apie kape Nr. 2 palaidotojo lytį spręsti sunku.

Pilkapis Nr. 13. Apnaikintas tiesiant telefono kabelį ir jo antžeminę liniją. Sampilas nuartas iki 0,2–0,3 m aukščio. Vizualiai jo išskirti praktiškai neįmanoma. Pilkapio kraštus iš ŠV ir P–PR riboja 2 pailgos duobės. Pilkapio centre, 0,4 m gilyje nuo dabartinio žemės paviršiaus, aptiktas degintinis kapas. Duobės skersmuo 1,25×0,95 m, gylis iki 16 cm, orientuota Š–ŠV–P–PR kryptimi. Degintiniai kaulai paskleisti visame duobės užpilde, jos centre fiksuotas 0,55×0,4 m skersmens juodos žemės plotelis su šiek tiek tankesniu degintinių kaulų pasiskirstymu. Vakarinėje duobės dalyje aptikta geležinė

ovalo formos sagtelė, juodos žemės plotelyje – žalvarinis žiedas, visame užpilde (bet gausiau V kapo duobės pusėje) surinkta susilydžiusių žalvarinių dirbinių fragmentų.

Pilkapis Nr. 14. Apnaikintas tiesiant kelią Pabradė–Švenčionys. Daugiau nei pusė jo nustumdyta. Išlikęs tik trečdalis – dviejų pailgų duobių fragmentai ir palei jas vidutinio stambumo (apie 30 cm skersmens) akmenų sancaupos. Sampilo likučių aukštis siekia 0,35 m. Pagal išlikusias duobes galima spręsti, kad pilkapis buvęs apie 9–10 m skersmens. Jame buvusių kapų jokių liekanų neaptikta, jie visiškai sunaikinti.

Visi pilkapiai supilti iš smėlio su degėsių ir pelėnų priemaiša, prieš įrengiant juos buvęs paviršius tradiciškai buvo nudeginamas, apie tai liudija po sampilu aptiktas pilkos žemės 5–10 cm storio sluoksnelis. Dalies pilkapių kraštai buvo apdedami akmenimis, tačiau vientisas vainikas nebuvo formuojamas. Kai kuriuose pilkapiuose, pvz., pilkapyje Nr. 5, akmenys krauti net trimis eilėmis, bet ne vientisu vainiku, o tik atskirais puslankiais. Kai kurie pilkapiai (Nr. 4, 12, 14) neturėjo jokių akmenų konstrukcijų. Juos tik juosė 0,3–0,6 m gylio ir 0,6–0,8 m pločio grioviai ar pailgos duobės, užpildyti juoda ar tamsiai pilku pelėningu užpildu. Duobes taip pat turėjo ir pilkapiai su akmenų konstrukcijomis. Vidutinis jų plotis apie 1,8 m, gylis 0,7 m. Jie užpildyti tamsesniu smėliu su degėsiomis, pilku pelėningu smėliu ar juoda žeme. Daugelyje jų įvairiuose užpildo gyliuose fiksuota nemažai akmenų, greičiausiai patekusių čia nuo pilkapio pakraščiuose buvusių akmenų konstrukcijų ar vainikų. Dalis pilkapių (Nr. 1, 3, 5, 9, 10, 11, 14) turėjo duobes ne tik išorinėje pilkapio pusėje – ovalo formos ar pailgos duobės, užpildytos šviesiu ir juosvu (su smulkiais degėsiomis) smėliu, fiksuotos po pilkapio pagrindu. Jos išsidėsčiusios aplink palaidojimus, apsupdamos kapus iš keturių pusių. Štai, pvz., pilkapyje Nr. 5 šių duobių dugnas užpildytas juosvu smėliu, o vidurys – balkšvu, tiesiai virš jų krauti akmenys, formuojant iš jų puslankius, pirmoji – stambiausių – akmenų eilė iš dalies yra pačiame duobės užpylime, smulkesni – virš jos. Pilkapis Nr. 9 tokių duobių turėjo 3, pilkapis Nr. 3 – dvi, o pilkapis Nr. 11 turėjo tik vieną, ir ji ne ovalo formos ar apskrita, o pailga ir lenkta kaip išorinė pilkapį juosianti duobė.

Pagal pilkapių konstrukciją ir kapų įkapes Baliulių pilkapyną galima datuoti viduriniojo geležies amžiumi.

Vida KLIAUGAITĖ

Exploration in Baliuliai barrow cemetery in 1999

In 1999 in Baliuliai barrow cemetery (Švenčionys district) 11 barrows and their remains were explored. 15 burials were found there, where 4 of them were inhumations, the others were cremations. The diameter of the barrows was 7-12 m, the height of the earth piles was 0,2-1,1 m. Some of the barrows were inside of stone circles and surrounded by pits. Other barrows were surrounded by ditches of 0,3-0,6 m deep. The burials are dug into the base of the barrows and in earth piles. The burial items such as a ring-like temple ornament, crossbow brooches with bent foot, spiral rings, beads, iron knives, knives with narrow blades and blunt ends, awls and spearheads were found. The explored burials are dating from the Middle Iron Age.

Vida KLIAUGAITĖ

BRAŽUOLĖS PILKAPYNO TYRINĖJIMAI 1998 M.

Bražuolės pilkapiai (Trakų r.) yra apie 1 km į PV nuo Trakų–Vievio kelio ir 0,2 km į P nuo Bražuolės piliakalnio. Šiuo metu yra išlikę 2 pilkapiai. Jie yra aparti, pokaryje čia buvo ariamas kolūkio laukas. XIX a. jų čia, anot P. Tarasenkos, buvusi daugybė. 3 iš jų iškasęs A. H. Kirkoras, radęs degintinių kapų su įkapėmis, datuojamų vėlyvuoju geležies amžiumi (Tarasenska P. *Lietuvos archeologijos medžiaga*, Kaunas, 1928, p. 109; Киркор А. Археологические разыскания в Виленской губернии, *Известия Русского Археологического общества*, СПб., 1858, т. 1, с. 15–16).

1999 m. buvo ieškoma nuartų pilkapių liekanų. Kruopščiai išžvalgyta pilkapių apylinkė, naudojant metalo detektorių. Paviršiniame sluoksnyje aptikta gausybė buities reikmenų dalių. Į ŠR nuo išlikusių pilkapių, Jadvygos Bakštonienės darže, armenyje, rastas vario lydinio plokštelės fragmentas. Šioje vietoje, ant kalvelės, ir buvo atidengtas 50 m² plotas. Paviršinis suartas sluoksnis siekia iki 30 cm storio, po juo pasiektas žemės – šviesiai rudas priemolis ir žvyras. Jokių pilkapio buvimo pėdsakų nepastebėta.

Antroji paieškų vieta – kalvelė į ŠR nuo pilkapių taip pat J. Bakštonienės pievoje. Čia atidengtas 129 m² plotas. Aptikta pailga (pilkapio?) duobė. Ji iki 45 cm gylio pjūvyje, puslankio formos, užpildyta maišytu priemoliu su